

KUNSTMARKT

Top-100 van Nederlandse kunstenaars

VOOR DE ZEVENDE KEER MAAKT ELSEVIER EEN RANGLIJST VAN DE NEDERLANDSE BEELDEND KUNST

Nederland telt duizenden beeldend kunstenaars, maar slechts een kleine groep is internationaal zichtbaar. Wie zijn de toppers, die het, ondanks de financiële crisis en de suprematie van één kunstenaar, goed doen?

Riki Simons

Elk jaar in mei presenteert Elsevier de top-100 van levende Nederlandse beeldend kunstenaars. Nu al voor de zevende keer. De editie 2012 meet de zichtbaarheid van deze kunstenaars, in binnen- en buitenland, in het afgelopen kalenderjaar.

Wat 2011 betreft zijn er in de beeldende kunst drie hoofdlijnen te onderscheiden. Allereerst is er een relatief stabiele groep van zo'n 45 kunstenaars die al zeven jaar (bijna) onafgebroken in de top-100 staan. Daarnaast is er een gestage groei waar te nemen van het aantal groepstentoonstellingen. En ten slotte is er de impact van de financiële crisis.

Nummer 1 is ook dit jaar Marlene Dumas. Dat lijkt inmiddels een ijzeren top-100-wet. Haar suprematie werd maar één keer doorbroken, in 2010, door de plotselinge internationale hit van de films en video's van Guido van der Werve. Die doorbraak was vooral te danken aan *Nummer acht*, Van der Werves wandeling voor een ijsbreker uit, die de hele wereld toen tegelijk leek te willen vertonen. Naar Nederlandse maatstaven speelt Dumas'

carrière zich op eenzame hoogte af. Zij is ook de enige kunstenaar uit deze top-100 die is te vinden in alle grote internationale rankings (bijvoorbeeld Artprice, Artnet en Artfacts).

Wat het meeste opvalt in de zeven jaar dat de top-100 bestaat, is de stabiliteit in de top, én het komen en gaan in de lagere regionen. Fotograaf Rineke Dijkstra staat nu voor de vierde keer op plaats 2. Zij stond, behalve in 2010, steeds in de top-5. Van de honderd kunstenaars in de ranglijst van 2012 staan er 31 voor de zevende keer in, dus permanent. Veertien kunstenaars haalden in die zeven jaar de top-100 slechts één keer niet.

Deze stabiele top van 45 Nederlandse kunstenaars beschikt over een degelijk nationaal en vooral internationaal netwerk. Hierbij hoort een vaste buitenlandse galerie die aanwezig is op een of meer grote internationale kunstbeurzen. Op die beurzen zijn ook de Nederlandse kunstenaars van die galerie geregeld te zien.

Ongeveer de helft van de top-100 bestaat uit kunstenaars die in 2011 wisten af te wijken van het standaard-carrièrepatroon in Nederland, wat betekent één galerie-expositie in

Liberty, Plague and Hunger during the Siege of Leiden van Erwin Olaf

de twee tot drie jaar. Een museumexpositie met catalogus, plus misschien een galerie-expositie in binnen- en buitenland of een aankoop door een Nederlands museum levert voldoende punten op voor een plaats in de onderste helft van de top-100. Daarna dingen de meesten van hen weer intensief mee naar de vele openbare kunsttopdrachten die Nederland rijk is (en die niet meetellen voor de top-

kendheid en professionaliteit van locaties.

■ Als Nederlandse kunstenaar gelden ook buitenlandse kunstenaars die minstens tien jaar in Nederland wonen.

Meer over top-100 kunstenaars
www.elsevier.nl/top100-2012

De basis van de kunst-top-100

- Puntenscores zijn berekend op basis van gegevens over het kalenderjaar 2011.
- De scores weerspiegelen de nationale en internationale zichtbaarheid van het werk van de kunstenaars, als de basis voor een

duurzame naamsbekendheid.

■ Alle gegevens zijn te controleren en gerangschikt naar tien criteria, die het fundamenteel bepalen van een duurzame loopbaan.

■ De top-100 is gebaseerd op activiteiten in zowel musea en kunstinstellingen als in de (particuliere) kunstmarkt, gewogen naar be-

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE

V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
1	1	6.535	Marlene Dumas	1953
2	2	3.480	Rineke Dijkstra	1959
3	9	3.105	Erwin Olaf	1959
4	20	3.025	Yael Bartana	1970
5	3	3.020	Atelier Van Lieshout	1963
6	8	2.965	Marcel van Eeden	1965
7	7	2.950	Jan Dibbets	1941
8	16	2.815	Mark Manders	1969
9	15	2.755	herman de vries	1931
10	65	2.360	Aernout Mik	1962

CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURZEN	REPRESENTATIES OP GROTE BUTENLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUTENLANDS MUSEUM	NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELLEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHE WERKEN	VEILING: PUNTEN NAAR PRIJSLASSE	10% VAN GEMIDDELDE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
S			150	1.125	450	500	275	500	2.800	735
F		550		650	450	300		350	800	380
F			150		1.050	300	275		1.000	330
V				400		2.000		500		125
B			300	650	800				800	470
T				325	450	1.400	275		200	315
M				650		1.050			1.000	250
B				800		1.600			200	215
M	500	250	200		750	600			200	255
V				325		1.000		850		185

Top-5 snelste stijgers

- 1 **Aernout Milk** (55 plaatsen)
- 2 **Saskia Olde Wolbers** (46 plaatsen)
- 3 **Charlotte Dumas** (41 plaatsen)
- 4 **Henk Helmantel** (29 plaatsen)
- 5 **Desiree Dolron** (24 plaatsen)

Top-5 fotografie

- 1 **Rineke Dijkstra**
- 2 **Erwin Olaf**
- 3 **Anton Corbijn**
- 4 **Ruud van Empel**
- 5 **Desiree Dolron**

Top-5 jarenlange hoge score

- 1 **Marlene Dumas**
- 2 **Atelier Van Lieshout**
- 3 **Rineke Dijkstra**
- 4 **Marcel van Eeden**
- 5 **Erwin Olaf**

Top-5 schilderkunst

- 1 **Marlene Dumas**
- 2 **René Daniëls**
- 3 **Daan van Golden**
- 4 **Pat Andrea**
- 5 **Philip Akkerman**

Voor het eerst in de top-100

- 1 **Henk Peeters** (op plaats 25)
- 2 **Robbie Cornelissen** (op plaats 32)
- 3 **Praneet Soi** (op plaats 38)
- 4 **Marc Nagtzaam** (op plaats 40)
- 5 **Vincent Vulsma** (op plaats 41)
- 6 **Sigurdur Gudmundsson** (op plaats 51)
- 7 **Rob van Koningsbruggen** (op plaats 58)
- 8 **Alon Levin** (op plaats 59)
- 9 **Jeroen van Bergen** (op plaats 68)
- 10 **Marjolein Dijkman** (op plaats 71)
- 11 **Woody van Amen** (op plaats 81)
- 12 **Iwan Baan** (op plaats 82)

Foto van Iwan Baan: *Gabriel Orozco House*

Het internationale panel voor de waardering van Nederlandse musea:

Marc-Olivier Wahler, directeur Palais de Tokyo, Parijs
Dirk Snauwaert, directeur centrum voor hedendaagse kunst Wiels, Brussel
Hervé Chandès, algemeen directeur Fondation Cartier, Parijs
Alex Logsdail, associate director Lisson Gallery, Londen
Manuela Mozo, co-director Metro Pictures Gallery, New York

100), waardoor ze weer een hele tijd ‘onzichtbaar’ zijn. Die steeds terugkerende namen in het bovenste deel van de ranglijst kunnen overigens makkelijk doen vergeten dat de kunstenaars die altijd present zijn elk jaar opnieuw nieuwe tentoonstellingen, museumaankopen, beurspresentaties en veiling-verkopen moeten kunnen laten zien.

In de afgelopen zeven jaar was er weinig aanwas van nieuwe, jonge kunstenaars met een stevig groeiende internationale bekendheid. Uitzonderingen zijn Guido van der Werve, Navid Nuur en Melvin Moti. Vooral jonge kunstenaars exposeren veel – en steeds vaker alleen maar – in groepstentoonstellingen. Contacten worden vaak gelegd in de vele *residencies* (atelier- en woonruimtes) over de hele wereld, die mede door de Nederlandse overheid worden gesubsidieerd.

Een andere stimulans voor de trend van steeds meer groepsexposities, was de aanwezigheid van Nederlandse galeries op de vele buitenlandse kunstbeurzen in het afgelopen decennium. Ook jongere Nederlandse kunstenaars maken vooral ‘conceptkunst’, gebaseerd op onderzoek naar sociale, historische en culturele onderwerpen, een stroming die internationaal een hausse beleeft. Conceptkunst is zeer gewild in het internationale circuit van reizende curatoren, en in het bijbehorende circuit van instellingen die vooral groepstentoonstellingen maken rond een door de curator bedacht idee. Die instellingen zijn steeds op zoek naar een nieuwe (‘post-kapitalistische’) wereldorde, zoals het Van Abbemuseum in Eindhoven.

Deelname aan een groepsexpositie levert voor een kunstenaar geen punten op voor de *Elsevier* top-100; alleen solo-exposities tellen mee. Het belang van een groepstentoonstelling voor de bekendheid van de kunstenaar is te onduidelijk. De aandacht die het werk van een individuele kunstenaar binnen zo’n expositie krijgt, is te moeilijk verifieerbaar. Maar zij die in groepstentoonstellingen het meest opvallen, met het meest beeldende en heldere oeuvre, worden daarvoor, eerder

Marlene Dumas
SCHILDERKUNST

1

Met kop en schouders

De schilderijen van Marlene Dumas (58) vormen in de Nederlandse kunst een succes zonder weerga. Slechts één keer heeft ze de afgelopen zeven jaar haar eerste plaats in de *Elsevier* top-100 moeten afstaan. Dit jaar steekt ze met haar score weer met kop en schouders uit boven de rest. Ondanks dat Dumas al in 1976 uit haar geboorteland Zuid-Afrika voorgoed naar Nederland kwam, haar carrière vanuit Nederland verder uitbouwde en een Nederlands paspoort heeft, blijft ze voor het buitenland een Zuid-Afrikaanse kunstenaar. Haar werk, gebaseerd op bekende mediabeelden en nieuwsfoto’s, toont een sobere, maar virtuoze schilderijstijl, en heeft een directe en brede internationale aantrekkingskracht. In 2011 ontving Dumas de

Zweedse Rolf Schock-prijs, en maakte ze een solotentoonstelling in Moderna Museet in Stockholm. Ook was er een expositie van nieuw werk in Frith Street Gallery in Londen. Ondanks de crisis brachten twee doeken op een veiling meer dan 1 miljoen dollar op. Tot 17 juni aanstaande is er een kleine solo-expositie van recent werk in Fondazione Stelline in Milaan. Daarna wordt het stil tot drie geplande grote museumretrospectieven, waarvan de eerste – na decennia – in Nederland te zien zal zijn: najaar 2014 in het Stedelijk Museum in Amsterdam. Alleen al uit de collecties van Nederlandse musea kan een prachttentoonstelling worden gemaakt. Voor 2015 staat een overzicht gepland in Tate Modern in Londen, en een in de Fondation Beyeler in Basel, die de mooiste solo-exposities ter wereld maakt.

Phil Spector.
To Know Him is to Love Him van Marlene Dumas

vroeger dan later, alsnog beloond met solo-exposities.

Met 31 schilders, 18 fotografen, 10 beeldhouwers en 3 tekenaars zijn in de top-100 van 2012 de traditionele kunstvormen het meest dominant aanwezig, hoe eigenzinnig en vernieuwend die tegenwoordig ook worden gebruikt. Dit komt waarschijnlijk doordat deze kunstvormen nog steeds de meest boeiende solotentoonstellingen opleveren, met de individueel het meest tot de verbeelding sprekende kunstenaars.

In de beeldende kunst, en dus ook in de top-100, is het effect te zien van de financiële crisis. En dit komt niet alleen tot uitdrukking in de veilingresultaten (zie ‘Markt stelt prijzen bij’ op pagina 76).

Nederlandse musea kopen minder werk aan dan een paar jaar geleden, en maken minder solotentoonstellingen. Een solo-expositie maken, betekent voor zowel een museum als voor een galerie een belangrijk commitment, ook financieel. En afgezien van solo’s van kunstenaars met een grote internationale

naam, is het dus ook een aanzienlijk risico. Een groepstentoonstelling maken is een manier om risico’s te spreiden.

Ook het aantal galerie-exposities door Nederlandse kunstenaars in het buitenland daalt, net als het aantal Nederlandse galeries op grote internationale beurzen. Doordat een aantal voorheen alleen internationaal exposerende Nederlandse kunstenaars de blik weer naar het vaderland richt, neemt onder top-50-kunstenaars het aantal galerie-exposities in eigen land iets toe. ■

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE
V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
11	-	2.345	Pablo Pijnappel	1979
12	29	2.335	Melvin Moti	1977
13	36	2.325	René Daniëls	1950
14	5	2.080	Guido van der Werve	1977
15	35	2.050	Anton Corbijn	1955
16	12	2.045	Manon de Boer	1966
17	30	2.015	Daan van Golden	1936
18	13	1.975	Ruud van Empel	1958
19	28	1.945	Folkert de Jong	1972
20	6	1.930	Erik van Lieshout	1968

CATEGORIE	2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
V	250		150	950	950
V				475	350
S					1.000
V	250		300	650	500
F		250			600
V				325	350
S		250	500	800	
F		425	150		350
B	250			800	600
M				800	

Foto Iwan Baan

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE
V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
21	4	1.845	Fiona Tan	1966
22	11	1.835	Willem de Rooij	1969
23	19	1.785	Navid Nuur	1976
24	48	1.725	Desiree Dolron	1963
25	-	1.600	Henk Peeters	1925
26	47	1.595	Jan Banning	1954
27	51	1.570	Viviane Sassen	1972
28	21	1.540	Pat Andrea	1942
29	-	1.500	Gil & Moti	1968/1971
30	27	1.490	Philip Akkerman	1957

Foto Marlene Dumas/ Frith Street Gallery Londen

CATEGORIE	2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
V				325	1.200
M				300	650
M	250		300	350	450
F					
M	250	475		325	350
F					1.500
F	250		350	325	300
S	500				
M					1.500
S	250	250		325	350

Onopgesmukt en frontaal

Rineke Dijkstra
FOTOGRAFIE

2

Rineke Dijkstra (52) behoort tot de zeer stabiele kopgroep van de top-100. Zes van de tot nu toe zeven keren dat *Elsevier* deze ranglijst maakte, stond ze in de

The Krazyhouse van Rineke Dijkstra

top-10. En vier keer werd ze, net als dit jaar, nummer 2. Dijkstra's fotoportretten van jonge mensen, in de onopgesmukte frontale stijl die nu overal ter wereld navolgers heeft, zijn de afgelopen jaren aangevuld met korte videoportretten en behoeven, na een aantal Nederlandse museumexposities, geen introductie meer. In 2011 maakte ze geen nieuwe fotografie of films en bereidde ze vooral haar eerste grote reizende Amerikaanse museumoverzicht in 2012 voor (tot 28 mei in het San Francisco Museum of Modern Art, en van 29 juni tot 3 oktober in het Guggenheim Museum in New York). Toch gingen de solo-exposities van bestaand werk gewoon door, van het Haarlemse Teylers Museum en De Pont in Tilburg tot Bonniers Konsthall in Stockholm, net als internationale beurspresentaties. Wel valt op dat in Dijkstra's veilingresultaten in 2011 geen enkele weerslag viel te bekennen van de geplande Amerikaanse tournee – iets wat wél gebeurde jaren voor de recente Amerikaanse tournee van Marlene Dumas, die leidde tot een spectaculaire stijging van de prijzen van haar schilderijen. De hoogste verkoopprijs voor een bekende Dijkstra-foto was vorig jaar 27.500 dollar, eerderde van wat die opbracht in de recordjaren 2005-2006.

Nomadisch bestaan

Kunstenaars zwerven de wereld rond, met dank aan door Nederland gesubsidieerde residencies

Beeldende kunst is internationaal: beelden kennen geen grenzen en taalbarrières. Kunstenaars kunnen daardoor overal ter wereld wonen en werken. Een flink aantal Nederlandse kunstenaars in deze top-100 woont in het buitenland. Een deel van hen heeft twee of meer woon-/werkplaatsen in verschillende landen, met Amsterdam/Berlijn als meest voorkomende combinatie. Maakt dit het samenstellen van een top-100 van Nederlandse kunstenaars een zinloze onderneming? Nee, want alle informatie over een kunstenaar begint met nationaliteit en geboorteplaats. De Nederlandse subsidiefondsen steunen Nederlandse, of 'in Nederland gevestigde', kunstenaars en promoten Nederlandse vertegenwoordiging op buitenlandse beurzen. In alle internationale rankings, zoals die van artfacts en artprice, is nationaliteit van belang. De enorme groei van het

aantal *artist's residencies* wereldwijd geeft kunstenaars de mogelijkheid om permanent van woon- en werkplaats te wisselen. De opkomst van conceptuele kunst maakt het produceren voldoende flexibel voor dit nomadische bestaan. 'Research' naar alle mogelijke onderwerpen geeft zin aan artistiek verblijf in een onbekende omgeving.

Om de *Elsevier* top-100 stabiliteit te geven, is vanaf het prille begin een criterium bepaald voor wie meetelt als 'Nederlandse kunstenaar'. Dit is iemand die óf in Nederland is geboren, óf een in het buitenland geboren kunstenaar die al minimaal tien jaar in Nederland woont en werkt. Naast Marlene

Dumas telt de top-100 van 2012 nog veertien kunstenaars die in het buitenland zijn geboren. Het betreft verschillende generaties kunstenaars, uit allerlei landen en continenten – echter zelden of nooit uit een van de 'grote kunstlanden'.

Het gaat hier onder anderen om de van oorsprong IJslandse Sigurdur Gudmundsson, de in Moskou geboren Andrei Roiter, de in India geboren Praneet Soi en Pablo Pijnappel. Pijnappel kwam in Parijs ter wereld als kind van een Nederlandse moeder en een Braziliaanse vader.

Een dominerend onderwerp in het werk van de in het buitenland geboren kunstenaars is bijna zonder uitzondering een persoonlijke visie op culturele identiteit en/of een cultureel conflict. Met, behalve dan de schilders Marlene Dumas en Armen Eloyan, een voorkeur voor conceptuele kunst in allerlei nieuwe media, die research naar een cultureel onderwerp mogelijk maken.

De hoogst scorende van alle in het buitenland geboren kunstenaars is Yael Bartana, die nu zo'n twaalf jaar (ook) in Nederland woont. Zij geniet al meer dan een decennium internationale bekendheid en is voor het buitenland nog steeds een 'Israëlish kunstenaar', ook omdat 'Joodse identiteit', 'conflicten in het Midden-Oosten' en 'Israëlishche cultuur' domineren in haar werk. In 2011 vertegenwoordigde ze Polen op de Biënnale in Venetië, met een filmtrilogie die een politieke blauwdruk wil zijn voor remigratie van Joden uit Israël naar Polen.

Geïnspireerd door Hopper

Erwin Olaf
FOTOGRAFIE

3

Erwin Olaf (52) is een van de kunstenaars die nu al zeven jaar achter elkaar in de top-100 staan, dit keer met zijn hoogste positie ooit. In 2011 kreeg de fotograaf de Johannes Vermeer Prijs, de jaarlijkse staatsprijs voor de kunsten, bedoeld om een uitzonderlijke artistiek talent te eren en te stimuleren. Olaf heeft al decennialang een succesvolle en productieve carrière. Als commercieel fotograaf én als fotokunstenaar, met grote series geësceneerde foto's (plus films en video's) naar eigen thema's geïnspireerd door oude films of oude schilderstijlen. De Amerikaanse schilder Edward Hopper is een van zijn belangrijke bronnen. Met titels als *Rain* (2004), *Hope* (2005), *Grief*

(2007), *Fall* (2008), *Dusk* (2009), *Dawn* (2010) en *Hotel* (2010). Olafs fotoserie voor het DeLamar Theater in Amsterdam was vorig jaar in New York te zien. Andere solo-tentoonstellingen waren er in galleries in Tokio en Dubai. Op veilingen brachten vooral enkele populaire foto's in grote formaten uit de series *Hope* en *Grief* hoge prijzen op. Olaf is zelfs in de top van de top-100 de kunstenaar met de meeste buitenlandse galerie-exposities. In 2011 maakte hij als eerste Nederlandse kunstenaar een museumsolo in Ankara. De Lakenhal in Leiden kocht een in opdracht gemaakt groot groepsfotowerk aan, geïnspireerd door de vele grote historie-schilderijen van het Leids Ontzet in 1574.

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE
V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR	CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALLERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURSEN	REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALLERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM	NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN	VEILING: PUNTEN NAAR PRIJSKLASSE EDITIE 2009, 2010 EN 2011	10% VAN GEMIDDELTE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
31	72	1.465	Charlotte Dumas	1977	F	250	425	150			500				140
32	-	1.450	Robbie Cornelissen	1954	T		900	300			250				
33	18	1.435	Armando	1929	B/S			200							235
34	25	1.435	Marc Mulders	1958	S			500							135
35	-	1.375	Rik Meijers	1963	S		825	300			250				
36	-	1.325	Willem Oorebeek	1953	M					325	700	300			
37	24	1.310	Falke Pisano	1978	M	500					250	1.050	350		160
38	-	1.300	Praneet Soi	1971	M										
39	37	1.285	Germaine Kruij	1970	M			150	800					200	135
40	-	1.225	Marc Nagtzaam	1968	T			325	600	300					

Foto's Rineke Dijkstra, Andrei Roiter

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE
V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
41	-	1.225	Vincent Vulsma	1982
42	42	1.220	Marijke van Warmerdam	1959
43	-	1.170	Ronald de Bloeme	1971
44	41	1.155	Kees Goudzwaard	1958
45	23	1.150	Bram Bogart	1921
46	-	1.145	Hannah van Bart	1963
47	-	1.130	Rob Hornstra	1975
48	26	1.090	Henk Visch	1950
49	69	1.085	Ger Lataster	1920-2012
50	61	1.080	Carel Visser	1928

Foto Erwin Olaf

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR	CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALLERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURSEN	REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALLERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM	NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN	VEILING: PUNTEN NAAR PRIJSKLASSE EDITIE 2009, 2010 EN 2011	10% VAN GEMIDDELTE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
41	-	1.225	Vincent Vulsma	1982	M	250					350		275	350	
42	42	1.220	Marijke van Warmerdam	1959	V		575			325					200
43	-	1.170	Ronald de Bloeme	1971	S			150			350	600			70
44	41	1.155	Kees Goudzwaard	1958	S		425			650					80
45	23	1.150	Bram Bogart	1921	S									1.000	150
46	-	1.145	Hannah van Bart	1963	S					650	450				45
47	-	1.130	Rob Hornstra	1975	F	250					250	600			30
48	26	1.090	Henk Visch	1950	B				200			600			90
49	69	1.085	Ger Lataster	1920-2012	S									1.000	85
50	61	1.080	Carel Visser	1928	B	500								500	80

Markt stelt prijzen bij

Bedragen als in de topjaren 2005 en 2006 worden niet meer betaald, zelfs niet voor een Dumas

In 2005 werd bij Christie's in Londen het recordbedrag van 3,4 miljoen dollar geboden voor het schilderij *The Teacher* van Marlene Dumas. Intussen is de internationale kunstmarkt-in-crisis strak opgedeeld geraakt. In een topsegment, met verdere nieuwe records voor enkelingen, zoals Peter Doig (meer dan 6 miljoen dollar) en Jeff Koons (meer dan 10 miljoen), en een midden- en lager segment waarin de prijzen vaak drastisch zijn bijgesteld.

Topschilderijen van Marlene Dumas brengen niet meer de veilingprijzen op uit de topjaren 2005 en 2006, maar kunnen nog

steeds spectaculaire resultaten halen. Zoals in 2011 nog gebeurde met toen als hoogste prijzen meer dan 1,7 miljoen dollar voor *My moeder voor sy my moeder was* uit 2010 en meer dan 1,5 miljoen voor *The Schoolboys* uit 1986/87 (jammer genoeg uit de collectie van museumgoudA).

In de lagere segmenten moesten veilingprijzen vaak met gemiddeld meer dan 40 procent worden gecorrigeerd voordat er weer op werd geboden. En ook dan nog blijft een aanzienlijk – minder populair – deel onverkocht. C-prints op groot formaat uit de jaren negentig van foto-

Meer dan 1,5 miljoen dollar werd betaald voor Dumas' *The Schoolboys*

Xterior VI van Desiree Dolron bracht op een veiling 160.000 dollar op

graaf Rineke Dijkstra bijvoorbeeld zijn een internationaal bekend verzamelobject. Toch bleef een populair strandportret (*Coney Island, N.Y., USA, June 20, 1993*) met een taxatie van 50.000 tot 70.000 dollar in 2010 onverkocht. In 2011 kwam het opnieuw in New York op de veiling, met een 'bijgestelde' taxatie van 30.000 tot 40.000 dollar en een hoogste bod van 27.500.

Na Marlene Dumas was Desiree Dolron in 2011 de meest opvallende Nederlandse kunstenaar op de grote internationale veilingen. De meest 'Vermeerachtige' van de zwart-witportretten uit haar *Xteriors*-fotografieserie brachten nieuwe, spectaculaire recordprijzen op. Met 160.000 dollar als hoogste bod voor haar groot formaat *Xteriors VI*, en 137.000 dollar voor *Xteriors XI*.

			10% VAN GEMIDDELDE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011													
			VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN													
			ARTIKELEN OF REVIEWS IN													
			INTERNATIONALE KUNSTBLADEN													
			NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS													
			SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM													
			SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDSE GALLERIE													
			REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALLERIE													
			AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM													
			SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM													
			SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALLERIE													
			CATEGORIE													
2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR	CATEGORIE											10% VAN GEMIDDELDE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
51	-	1.075	Sigirdur Gudmundsson	1942	M					325	250			500		
52	-	1.070	Sebastiaan Bremer	1970	M					650	350					70
53	-	1.030	Kees Verkade	1941	B										1.000	30
54	100	1.015	Saskia Olde Wolbers	1971	V					325			600			90
55	59	1.010	Maaïke Schoorel	1973	S	250				325			300			135
56	70	970	Ger van Elk	1941	M	250			200			250			200	70
57	14	965	Michael Raedecker	1963	S					650						315
58	-	950	Rob van Koningsbruggen	1948	S	250			200						500	
59	-	950	Alon Levin	1975	M							350	600			
60	22	945	Rezi van Lankveld	1973	S					650					200	95

Foto's Marlene Dumas, Desiree Dolron/GRIMM Gallery

Bekende internationale verzamelobjecten zijn ook nog steeds sommige foto's van Erwin Olaf die, met eveneens inmiddels bijgestelde prijzen, vorig jaar nog 32.000 dollar opbrachten voor *Troy* uit de serie *Grief* uit 2007, en 20.000 dollar voor *The Hallway* uit *Hope* uit 2005. Voor meer dan de helft van de in totaal 25 geveilde foto's in 2011 van Olaf was daarentegen geen belangstelling.

Een box met zes foto's uit de *World*-serie van Ruud van Empel bracht 9.000 dollar op en zijn *Venus #3* 25.000 dollar. Ook voor beelden van Atelier Van Lieshout en Folkert de Jong werd vorig jaar een enkele keer meer dan 10.000 dollar geboden.

Voor het werk van Bram Bogart blijft brede belangstelling bestaan, met in 2011 als hoogste bod 41.000 dollar. Op de nationale veilingen van 2011 was het topbedrag voor hedendaagse kunst 69.000 dollar, voor een doek (*Thee*) uit 1957 van Herman Gordijn, en brachten alleen nog de sculpturen van Kees Verkade prijzen op van meer dan 50.000 dollar.

Top-10 Nederlandse kunstenaars op veilingen 2011

- 1 Marlene Dumas (\$ 1.712.000)
- 2 Desiree Dolron (\$ 160.000)
- 3 Herman Gordijn (\$ 69.014)
- 4 Kees Verkade (\$ 56.224)
- 5 Bram Bogart (\$ 41.379)
- 6 Erwin Olaf (\$ 32.008)
- 7 Pat Andrea (\$ 29.803)
- 8 Jan Dibbets (\$ 29.547)
- 9 Anton Corbijn (\$ 29.084)
- 10 Rineke Dijkstra (\$ 27.500)

S SCHILDERKUNST			V VIDEO/FILM	T TEKENINGEN	M MIXED MEDIA	F FOTOGRAFIE	B BEELDHOUWERK
2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR			
61	55	935	Carla Klein	1970			
62	62	920	Hellen van Meene	1972			
63	-	905	Ellen Kooi	1962			
64	-	900	Lara Almercegui	1972			
65	-	890	Theo Jansen	1948			
66	43	890	Berend Strik	1960			
67	39	885	Robert Zandvliet	1970			
68	-	875	Jeroen van Bergen	1979			
69	44	860	Reinier Lucassen	1939			
70	99	860	Henk Helmantel	1945			

Foto Pablo Pijnappel/Juliette Jongma Amsterdam

Quirijn van Pablo Pijnappel

Maker van sferische filmportretten

Pablo Pijnappel VIDEO/FILM

11

Pablo Pijnappel (33) is de hoogste (op)nieuw binnengekomen kunstenaar, én een van de jongste aanwezigen. In 2009 stond hij al een keer op plaats 44, met onder meer een expositie in De Hallen in Haarlem. Pijnappel werd in Parijs geboren, uit een Nederlandse moeder en

een Braziliaanse vader, die overigens nu met zijn tweede, Japanse, vrouw in Tokio woont. Een 'familie van gelukszoekers', zoals Pijnappel ze zelf noemt, immigranten verspreid over verschillende continenten. Vanaf 2002 maakt Pijnappel collage-achtige dia- en filmverhalen, met materiaal dat afkomstig is uit eigen familie-archieven en bestaat uit foto's, films en tekeningen, en met eigen op-

names die werden gemaakt op allerlei exotische locaties. Zo ontstonden sferische filmportretten van zijn vader, grootvader, stiefvader en andere familieleden. In 2011 werden de films van Pijnappel getoond in gerenommeerde galleries in Amsterdam, Berlijn, Los Angeles, Antwerpen en op verschillende grote kunstbeurzen. Museum De Hallen in Haarlem kocht een van Pijnappels films aan voor de collectie.

CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURS	REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM	SOLO-EXPOSITIES IN NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN	10% VAN GEMIDDELDE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011	10% VAN GEMIDDELDE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
S					325				500	110
F					325	450				145
F						250	600			55
M							900			
B	250						600			40
M					325	250			200	115
S					325	450				110
B		575	300							
S	250								500	110
S									800	60

Luidruchtig en expressief

Folkert de Jong
BEELDHOUWERK

19

Folkert de Jong (39) staat sinds de eerste top-100 in 2006 inmiddels zes keer in de top-50. Met het lichtgewicht materiaal polyurethaan en isolatieschuim maakt hij steeds grotere, opvallende en kleurige installaties van taferelen met mensfiguren en objecten op ware grootte. Hiervoor ontwikkelde hij een eigen procédé – waarvoor hij eerst mallen maakt van onderdelen van etalagepoppen – en een eigen methode om het schuim te kleuren in felle snoepgoedtinten.

Zijn installaties bestaan uit een eigen mix van historische en hedendaagse personen en dingen, en zijn vaak gewelddadig en druk gedetailleerd. Door de aard van het materiaal blijven ze grof, onafgewerkt en luidruchtig expressief. De Jong trok vorig jaar internationaal aandacht op de grote Londense expositie *The Shape of Things to Come: New Sculpture* in de expositieruimtes van Charles Saatchi, die zijn werk al jaren verzamelt. De score in deze top-100 is gebaseerd op drie solo-exposities in galeries in binnen- en buitenland, vertegenwoordiging op de grote internationale beurzen en een aantal veilingverkoppen.

Éminence grise uit de schaduw

Henk Peeters
MIXED MEDIA

25

Henk Peeters, 86 jaar en éminence grise van de Nederlandse beeldende kunst, is een laatbloeier. Dit jaar staat hij voor het eerst in de top-100. Peeters werd in de jaren zestig bekend als een van de oprichters van de Nederlandse Nul-beweging (samen met Armando, nummer 33), een onderdeel van de internationale Zero-beweging. De afgelopen decennia leidde hij een teruggetrokken bestaan. De kunstenaars van Nul vonden ieder hun eigen massaal geproduceerde ‘waardeloze materia-

len’, die ze zo puur en onveranderd mogelijk exposeerden. Voor Henk Peeters waren dit kunstbont, watten, afwasborsteltjes, plastic zakjes met water en kunstgras. De belangstelling voor Zero is de laatste jaren internationaal gegroeid, als een nieuw klassiek-modern verzamelterrein. Henk Peeters maakte in diezelfde periode replica’s van zijn vroege werken, voor een nieuw, jonger publiek. In 2011 trad hij uit de schaduw met een fraaie compacte expositie in het Gemeentemuseum in Den Haag, een solotentoonstelling in Londen, vertegenwoordiging op een grote internationale beurs en door verkoop van zijn werk op veilingen.

Paardenstaart op katoen van Henk Peeters

Extreem lijnperspectief

Robbie Cornelissen
TEKENINGEN

32

Robbie Cornelissen (58) staat dit jaar voor het eerst in de top-100. Samen met Marcel van Eeden (nummer 6) en Marc Nagtzaam (dit jaar ook voor het eerst, op nummer 40) is hij een van de

drie tekenaars op de lijst. Tekenen is Cornelissens tweede carrière: hij studeerde en doceerde eerst biologie. Na een kunstopleiding werd hij met potlood en papier – in zijn woorden – de ‘architect van een eigen universum’. Hij exposeert vanaf 1991 met uitsluitend potloodtekeningen,

maar inmiddels op zulke enorme formaten dat hij regelmatig fysiek moet herstellen van zijn eigen werk. In 2011 werkte hij zes maanden aan een tekening van meer dan 13 meter breed en meer dan 2 meter lang voor zijn expositie *Studio Vertigo* in het Haags Gemeentemuseum. Een lange rij aan elkaar geregen, beklemmend nauwe architectonische ruimtes tot aan de horizon vormt het extreme lijnperspectief

dat zijn stijlkenmerk werd. Doordat Cornelissen die lijnen combineert met vreemde perspectiefvertekeningen van onderdelen die heel dichtbij lijken, krijgen zijn tekeningen altijd iets surrealistisch en dreigends. Het Centraal Museum in Utrecht maakte in 2011 een solotentoonstelling, met een catalogus, en twee Nederlandse musea kochten werk van Cornelissen aan voor de collectie.

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE

V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
71	-	850	Marjolein Dijkman	1978
72	32	850	Jan van der Ploeg	1959
73	66	835	Andrei Roiter	1960
74	31	830	Bik van der Pol	1959/1961
75	40	795	Lara Schnitger	1969
76	-	775	Jasper de Beijer	1973
77	34	775	Inez van Lamsweerde	1963
78	17	755	Meschac Gaba	1961
79	-	755	Marijn van Kreijl	1978
80	10	755	Lily van der Stokker	1954

CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURS	REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM	SOLO-EXPOSITIES IN NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN	VEILING, PUNTEN NAAR PRIJSSKALDE EDITIE 2009, 2010 EN 2011	10% VAN GEMIDDELTE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
M				250			600			
S	250					500				100
M						500	300			35
M					475		300			55
M					650					145
F			200			500				75
F					650					125
M	250				325					180
M	250	425								80
S					325	250				180

Foto: Folkert de Jong/Brand New Gallery Milan, Henk Peeters

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE

V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR
81	-	750	Woody van Amen	1936
82	-	750	Iwan Baan	1975
83	-	750	Suchan Kinoshita	1960
84	-	750	Henk Wildschut	1967
85	58	750	Armen Eloyan	1966
86	-	730	Rik van Iersel	1961
87	71	720	Gabriël Lester	1972
88	-	715	J.C.J. van der Heyden	1928-2012
89	68	705	Paulien Oltheten	1982
90	-	700	Boris van Berkum	1968

CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	AANKOPEN VAN WERK DOOR NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURS	REPRESENTATIES OP GROTE BUITENLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN BUITENLANDS MUSEUM	SOLO-EXPOSITIES IN NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-AWARDS	ARTIKELEN OF REVIEWS IN VANAF DRIE VERKOCHTE WERKEN	VEILING, PUNTEN NAAR PRIJSSKALDE EDITIE 2009, 2010 EN 2011	10% VAN GEMIDDELTE VOOR DE EDITIE 2009, 2010 EN 2011
M						250				500
F						250	300			200
M	250						500			
F			200					550		
S				325						200
S	250				325					225
M	250	400				250				200
S	250	400								30
M		425				250				70
B		400	300							65

Foto: Galerie Maurits van de Laar/Adriaan van Dam

Installatie van
Praneet Soi

Half westers, half Indiaas

Praneet Soi
MIXED MEDIA

38

Praneet Soi (40) is een van de hoogste nieuwkomers in deze top-100. Hij werd geboren en groeide op in Calcutta, en studeerde – voordat hij naar de Rijks-academie in Amsterdam kwam – enkele jaren in San Diego. Soi werkt in allerlei media, maar zijn meest opvallende beelden maakt hij de laatste jaren met tekeningen en schilderijen, soms op groot formaat direct op wanden. Uit foto's, vooral nieuwsfoto's, van gewelddadige of traumatische gebeurtenissen neemt hij allerlei gebaren en bewegingen over. En construeert daarmee nieuwe

(mens)beelden in een koele serene stijl, ergens tussen (neo)klassieke westerse schilderkunst en klassieke Indiase miniaturen. Hier maakt hij ook driedimensionale versies van. Soi was in 2011, samen met Navid Nuur (plaats 23), een van de kunstenaars in de internationale groepsexpositie van de Biënnale in Venetië. Ook had hij drie solo-exposities in buitenlandse musea en instellingen, plus een galerie-expositie in New Delhi. Nog tot 19 mei exposeert Praneet Soi bij Galerie Martin van Zomer in Amsterdam kleine studies uit de afgelopen vijf jaar, plus een serie dia's van karakteristieke bewegingen en gebaren op een markt in India.

In memoriam

**J.C.J. van der Heyden
en Ger Lataster**

Afgelopen maart overleed 92 jaar oud de schilder Ger Lataster in Amsterdam. Kort daarvoor, eind februari, overleed in Den Bosch op 83-jarige leeftijd de conceptkunstenaar J.C.J. (Jacques) van der Heyden. Beiden staan nog in de nieuwe top-100, omdat die de zichtbaarheid van kunstenaars meet over het voorgaande kalenderjaar. Ze waren allebei ook actief tot aan hun dood.

De Amsterdamse Limburger Lataster werd met een eigen, intuïtieve en emotioneel-kleurige stijl een van Nederlands bekendste abstract-expressionisten van na 1945. Hij exposeerde met de Cobra-schilders in de eerste exposities van de groep in het Stedelijk Museum in Amsterdam. In de loop van de afgelopen zes decennia kreeg hij een trouwe verzamelaarskring. Ook toen hij geen nieuwe galerie-exposities meer maakte, zorgde deze kring ervoor dat zijn werk op geen enkele belangrijke veiling onopgemerkt passeerde. In de jaren tachtig en negentig maakte Lataster nog enkele monumentale permanente plafondschilderingen, met als bekendste *Icarus Atlanticus* (1987) in het trappenhuis van het Mauritshuis in Den Haag.

Voor J.C.J. van der Heyden was 2011 een bijzonder jaar, met een solotentoonstelling in Mu-

In-zicht van J.C.J. van der Heyden in
Museum Boijmans Van Beuningen

seum Boijmans Van Beuningen: een prachtige installatie – speciaal ontworpen voor de Rotterdamse museumzalen – met alle verschillende media waaruit hij in de loop van de afgelopen vijf decennia zijn conceptuele oeuvre bouwde. En met een fraaie monografie als catalogus. Ook was er een solo-expositie bij Galerie Borzo in Amsterdam.

In 2009 was er nog een installatie van Van der Heyden in Culturgest in Lissabon, een instelling die vaker solopresentaties van Nederlandse kunstenaars maakt. In de nieuwe Nederlandse treinen uit de jaren zeventig werd een opvallend werk van Van der Heyden, *De Verzameling*, een bekend deel van het interieur. Internationaal is zijn werk (nog) niet bekend geworden, maar in hedendaagse Nederlandse museum-, bedrijfs- en privécollecties is hij bijna altijd vertegenwoordigd.

S SCHILDERKUNST
T TEKENINGEN
F FOTOGRAFIE

V VIDEO/FILM
M MIXED MEDIA
B BEELDHOUWERK

2012 2011 TOTAAL KUNSTENAAR GEBORTEJAAR

2012	2011	TOTAAL	KUNSTENAAR	GEBORTEJAAR	CATEGORIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	INTERNATIONALE KUNSTBEURS	REPRESENTATIES OP GROTE INTERNATIONALE KUNSTBEURS	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDSE GALERIE	SOLO-EXPOSITIES IN NEDERLANDS MUSEUM	NATIONALE EN INTERNATIONALE KUNST-PRISJES	ARTIKEL OF REVIEW IN VANAF DRIE VERKOOPTE HERKEN	10% VAN GEMIDDELTE VOOR DE EDITIE 2009-2010 EN 2011
91	-	700	Fons Haagsmans	1948	S	250	250							200
92	-	700	Herman Makkink	1937	B		400	300						
93	-	695	Rob Scholte	1958	S	250	250	150						45
94	-	675	Scarlett Hooft Graafland	1973	F		475	200						
95	-	675	Marrigje de Maar	1944	F		475	200						
96	49	675	Jacco Olivier	1972	V	250				350				75
97	-	675	Wouter van Riessen	1967	S		425			250				
98	88	655	Lidwien van de Ven	1963	F						600			55
99	64	620	Emo Verkerk	1955	S	250		300						70
100	54	615	Co Westerik	1924	S								500	115